

Đúng và sai trong hư cầu

Trịnh Hữu Tuệ

Leibniz-Zentrum
Allgemeine Sprachwissenschaft

SPAGAD Speech Acts
in Grammar and Discourse

14/12/2023, VASS, Hà Nội

- Thảo luận một câu hỏi liên quan đến giao diện giữa văn học và triết học ngôn ngữ
 - Hư cấu là gì?
 - Xuất phát điểm: “Truth in fiction” của David Lewis
 - Sử dụng các ví dụ từ “Số Đỏ” của Vũ Trọng Phụng
 - Đặt vấn đề nghiên cứu so sánh

Ý nghĩa và thông điệp

- Mệnh đề mô tả một thế giới khả dĩ
- Mệnh đề được phát ngôn để chuyển tải thông điệp rằng thế giới khả dĩ nó mô tả là thế giới thực (cf. Frege, 1879; Wittgenstein, 1921; Grice, 1967; Stalnaker, 1978)

(1) A: Trời đang mưa.
B: Anh nhầm rồi. Trời đang nắng.

Wittgenstein (1921)

- 4.022 Der Satz **zeigt**, wie es sich verhält, **wenn** er wahr ist. Und er **sagt**, dass es sich so verhält.
- Mệnh đề **cho thấy** mọi thứ thế nào **nếu** nó đúng. Và nó **tuyên bố** rằng mọi thứ như thế.

- Tác phẩm hư cấu cũng mô tả một thế giới khả dĩ, nhưng **không** nói rằng thế giới khả dĩ đó là thế giới thực (cf. Yablo, 2000; Stanley, 2001)
- (2)
- a. #Vũ Trọng Phụng đã nhầm. Không có ai tên là “Phó Đoan”, có một đứa con, và lấy ba đời chồng cả.
 - b. #Conan Doyle đã nhầm. Không có thám tử nào tên “Sherlock Holmes” và sống tại đường Baker cả.
- tác phẩm hư cấu không cam kết nói sự thật!

Câu hỏi

- Chúng ta thực hiện hành động ngôn ngữ nào khi chúng ta kể chuyện?
→ David Lewis đưa ra một câu trả lời vào năm 1978
- Lewis, David. 1978. Truth in fiction. American Philosophical Quarterly 15:37–46.

Câu trả lời của Lewis

- Về bản chất, khi tôi kể chuyện, tôi nói **nếu**...

(3) nếu trời mưa thì đường sẽ ướt

- Khi tôi nói (3), tôi **không** tuyên bố rằng trời mưa trong thế giới thực, mà tôi bảo người nghe **tưởng tượng** ra một thế giới khả dĩ trong đó trời mưa (và nói rằng đường ướt trong thế giới đó)
- Đóng góp của Lewis: phân tích bước “tưởng tượng” nói trên!

Phương pháp của Lewis

- Thế giới khả dĩ mà chúng ta tưởng tượng ra khi chúng ta đọc một tác phẩm hư cấu có hình thù ra sao?
- Lewis trả lời câu hỏi một cách *gián tiếp*, tức bằng cách trả lời một câu hỏi khác: khi nào thì mệnh đề **trong tác phẩm hư cấu f, p** đúng?

(4)	a.	Trong “Số Đỏ”, bà Phó Đoan có một đứa con	T
	b.	Trong “Số Đỏ”, bà Phó Đoan không có con	F
	c.	Trong “Số Đỏ”, bà Phó Đoan có thận	T
	d.	Trong “Số Đỏ”, bà Phó Đoan không có thận	F

Kết quả của Lewis

- Khi ta đọc một tác phẩm hư cấu f , ta tưởng tượng ra một thế giới khả dĩ w với những tính chất sau:
 - ~~f đúng trong w~~
 - f được kể như một sự thật trong w
 - w khác thế giới thực ít nhất như có thể
 - Giả sử Vũ Trọng Phụng viết “Số Đỏ” mà không biết rằng toàn bộ những gì ông nói là đúng
- (5) a. Trong Số Đỏ, “Xuân tóc đỏ” chỉ một người có thật T
 b. “Xuân tóc đỏ” chỉ một người có thật F

Lập luận của Lewis: **trong f , p có thể đúng khi p sai**, mặc dù toàn bộ những gì được nói trong f là đúng!

Quay lại với nếu... thì...

- “nếu ...” cũng mời người nghe tưởng tượng ra một thế giới khả dĩ khác với thế giới thực **ít nhất như có thể**
- (6) a. Nếu Mỹ ném hết vũ khí xuống biển, thế giới sẽ có chiến tranh, nhưng nếu tất cả các quốc gia ném vũ khí xuống biển, thế giới sẽ có hoà bình
- b. nếu Nam trúng số xổ, nó sẽ hạnh phúc
↗ nếu Nam trúng số xổ và bị hỏng cả hai mắt, nó sẽ hạnh phúc
- (7) “nếu p , q ” $\approx$ nếu p và mọi thứ khác không thay đổi, q

Sai trong hư cấu

- Phân tích của Lewis không tiên đoán khi nào một tác phẩm hư cấu có thể bị phê bình vì nó nói cái gì đó **sai**
- (8) A: Hãy tưởng tượng một thế giới khả dĩ trong đó Đức Quốc xã tấn công Liên Xô vào năm 1942.
B: #Anh nhầm rồi. Đức Quốc xã tấn công Liên Xô vào năm 1941.
- Nhưng các tác phẩm hư cấu thường xuyên bị phê bình vì nói “sai sự thật”

Một ví dụ...

VN XPRESS | Thứ năm, 7/12/2023 | Hà Nội 18 ° | Mới nhất | Tin theo khu vực

 Thời sự Góc nhìn Thể giới Video Podcasts Kinh doanh Bất động sản Khoa học **Giải trí** Thể thao Pháp luật

[Giải trí](#) > [Phim](#) > Chuyện màn ảnh Chủ nhật, 15/10/2023, 15:01 (GMT+7)

Phim Đất rừng phương Nam bị chỉ trích 'làm sai lịch lịch sử'

Questions for future research

- Điều kiện chân trị của (9) là gì?
(9) mệnh đề **p** trong tác phẩm hư cấu **f** là sai
- Các văn hoá đọc liệu có khác nhau trong cách chúng trả lời câu hỏi trên, và nếu có thì các chiều kích của sự đa dạng đó là gì?
- Liệu phân tích của Lewis có quan yếu?

This work is supported by the ERC Advanced Grant “Speech Acts in Grammar and Discourse” (SPAGAD), ERC-2007-ADG 787929. All errors are my own.

- Frege, Gottlob. 1879. Begriffsschrift: Eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens. Halle: Neubert.
- Grice, Paul. 1967. Logic and Conversation. In Studies in the Way of Words, ed. Paul Grice, 41–58. Cambridge: Harvard University Press.
- Lewis, David. 1978. Truth in fiction. American Philosophical Quarterly 15:37–46.
- Stalnaker, Robert. 1978. Assertion. Syntax and Semantics 9:315–332.
- Stanley, Jason. 2001. Hermeneutic fictionalism. In Midwest Studies in Philosophy Volume XXV: Figurative Language, ed. Peter French and Howard Wettstein, 36–71. Oxford: Blackwell.
- Wittgenstein, Ludwig. 1921. Logisch-philosophische Abhandlung. Annalen der Naturphilosophie 14:185–262.
- Yablo, Stephen. 2000. Apriority and existence. In New Essays on the A Priori, ed. Paul Boghossian and Christopher Peacocke, 197–228. Oxford: Oxford University Press.